

Prostitutie

DOOR W. G. MULDER, ZENUWARTS TE AMSTERDAM

Vanuit psychiatrisch gezichtspunt zijn aan de prostitutie verschillende facetten te onderscheiden.

a) *De „geboren” prostituée.* In de eerste plaats moet in dit verband het werk van Lombroso genoemd worden. Volgens hem kan prostitutie bij de vrouw worden beschouwd als het aequivalent van misdadigheid bij de man. Hij meende dat men op grond van een aantal lichamelijke kenmerken, de zogenaamde stigmata degenerationes (bijvoorbeeld van de middelmaat afwijkende lichaamsproporties, afwijkende schedelvormen, een gering ontwikkelde kin) tot ontarding van de ziel (zoals misdadigheid) kan besluiten. De misdadiger moet in het licht van deze opvatting in de meerderheid der gevallen als een apart mensensoort beschouwd worden. Hij is als zodanig geboren, hij is voor de misdaad niet gepredisposeerd doch gepredestineerd en geen milieu-invloeden kunnen daaraan iets veranderen.

Voor de verklaring van het ontstaan van deze abnormale wezens maakte Lombroso gebruik van de atavistische hypothese. Het geboren misdadigers-type was volgens hem een overblijfsel van de primitieve mens. Deze primitieve mens kan men zich voorstellen naar het beeld van de Neanderthaler, die een bruto en min of meer aapachtig voorkomen had. Hoewel de meeste antropologen menen dat deze „homo primigenus”, de tijdgenoot van holo-beer en mammoet, reeds in de voorhistorische tijd van de aardbodem is verdwenen, zag Lombroso in de grof brute mens de rest van die „homo primigenus”, die er niet in geslaagd is „het oog naar de sterren op te slaan” en zich geestelijk boven het dierlijke te verheffen. De primitieve man manifesteert zich in deze opvatting als een geboren misdadiger en de vrouw als een prostituée.

b) *De hypothese van de psychische defecttoestand.* Dit complex van hypothesen heeft zich onder de druk van de kritiek niet lang staande kunnen houden en werd vervangen door de opvatting dat het prostitutieel gedrag in de meerderheid der gevallen gezien moet worden als het symptoom van een psychische defecttoestand. In tegenstelling tot Lombroso ging men er daarbij van uit, dat een biologische minusvariant als zodanig niet tevens een minusvariant in sociaal of ander opzicht insluit. Niet de prostitutie of de misdadigheid is aangeboren, maar primair is de psychische minderwaardigheid. Het hangt van milieuomstandigheden af of, en zo ja, welke vorm van asociaal of antisociaal gedrag tenslotte tot stand komt.

Over het algemeen onderscheidt men een drietal

defecttoestanden, namelijk aangeboren zwakzinnigheid, constitutionele psychopathie en een ziekelijke persoonlijkheid waarbij behalve zwakzinnigheid ook stoornissen in het gevoelsleven aan te tonen zijn. Sichel publiceerde in 1913 het verslag van een onderzoek waarbij 152 prostituées waren betrokken. Het grootste gedeelte van deze vrouwen vertoonde een min of meer ernstige vorm van zwakzinnigheid. Bij een iets kleinere groep werd psychopathie vastgesteld en tenslotte werd in een aantal gevallen naast zwakzinnigheid ook hysterie gediagnostiseerd. Slechts bij een kwart van de onderzochte vrouwen kon Sichel geen psychische stoornissen ontdekken.

Aan de milieuomstandigheden wordt bij deze verschillende vormen van geestelijke gestoordheid een andere rol toebedacht. Bij de vrouwen met aangeboren zwakzinnigheid, die volgens Sichel als het ware „die Kerntruppen der Prostitution” uitmaken, is het min of meer toeval of zij in de prostitutie belanden of tot een sociaal aangepaste levensstijl komen. Dit hangt grotendeels af van het feit of zij al dan niet in een verleidingssituatie geraken. Het „slechte gezelschap”, vaak in de vorm van vriendinnen die het meisje in de geheimen van het straatleven inwijden, speelt hier een beslissende rol. Bij de meisjes met een psychopathische aanleg is de invloed van de omgeving minder groot. Hetzelfde psychische proces dat de zoon van achtenswaardige ouders tot een avonturier en misdadiger maakt, voert de goed opgevoede dochter naar de prostitutie. Het ligt voor de hand dat in die gevallen waarbij Sichel geen ziekelijke veranderingen in de persoonlijkheidsstructuur heeft kunnen vaststellen, aan de invloed van het milieu de grootste rol wordt toegeschreven. In het bijzonder worden in dit verband de weinig verheffende toestanden in het ouderlijk gezin genoemd. Vaak is het gedrag van de ouders in zedelijk opzicht niet onberispelijk, zodat het kind in een seksueel sterk prikkelende atmosfeer opgroeit. Gebrek aan leiding, vooral bij meisjes die vroeg het ouderlijk huis verlaten en al jong in vreemde omgeving op eigen benen moeten staan, als ook de opvoeding bij verwennende grootouders en de conflictueuze situatie met een nog jonge stiefmoeder die aanleiding geeft tot allerlei rivaliteitsgevoelens, kunnen eveneens een funeste uitwerking hebben. Deze opvatting heeft zich tot op heden, vooral in Duitsland, kunnen handhaven.

In 1963 verscheen een publikatie van de hand van Mergen, die grote overeenkomst vertoont met het artikel van Sichel dat 50 jaar eerder het licht zag. Mergen gaat zelfs nog verder dan zijn voorganger

doordat hij bij zijn onderzoek van 500 prostituées niet één vrouw aantrof zonder duidelijke psychische afwijkingen. Ook hij komt tot de conclusie dat het grootste gedeelte van de vrouwen, namelijk 56 procent zwakzinnig moet worden genoemd (42 procent bleek licht debiel en 14 procent was licht imbeciel). Overigens is het hierbij wel zo, dat Mergen de zwakzinnigheid niet beperkt tot het verstandelijk rendement, maar ook emotionele en volitionele stoornissen hierbij betreft. Deze zwakzinnige prostituées waren of gevoelsarm en apathisch of prikkelbaar en vol ondernemingslust. Bij de overigen werden schizofrene defecttoestanden casu quo schizoïde persoonlijkheden (18 procent), wilszwakke (12 procent) en hysterische (14 procent) psychopathen onderscheiden. Wat Mergen betreft, is er dus in 50 jaar psychiatrisch onderzoek weinig in de diagnostiek veranderd.

c) *Prostitutie als uiting van een intrapsychische problematiek.* Een heel ander beeld van ons onderwerp krijgt men bij de bestudering van de psychoanalytische literatuur. Het thema van het atavisme met betrekking tot misdadigheid en prostitutie wordt weer opgenomen. Ook voor Freud en zijn school is de prostitutie archaisch en regressief van aard. In tegenstelling tot Lombroso wil hiermede echter niet gezegd zijn, dat deze menselijke gedragsvorm geheel door de constitutie is vastgelegd. De nadruk komt te liggen op de levensgeschiedenis. Het belang van traumatische ervaringen en de invloed daarvan op de mens in ontwikkeling wordt onderkend en in de verschillende ontwikkelingsfasen nauwkeurig beschreven. In een artikel in dit tijdschrift heeft Frijlink-Schreuder gewezen op het, voor het ontstaan van seksuele afwijkingen belangrijke feit, dat van elke ontwikkelingsfase, ook de meest primitieve, sporen zijn terug te vinden in het volgende stadium. Op grond hiervan kan men stellen dat seksuele afwijkingen kunnen worden opgevat als een blijven steken in of een terugvallen op een vroegere fase van de ontwikkeling.

Met het oog op de prostitutie zijn de volgende punten in de seksuele ontwikkeling van belang. Volgens de inzichten der psychoanalyse hecht de zinnelijke lust zich bij het jonge kind achtereenvolgens aan de slijmvliezen van mond en anus voordat tussen het vierde en vijfde jaar de genitale zinnelijke lustprikkelers de overhand krijgen. Freud spreekt in dit verband van „deeldriften”. De eigenaardigheden der anale en orale bevredigingsvormen vindt men ook bij de volwassene in zijn seksuele uitingen terug. Deze uitingen worden deels door de samenleving getolereerd (de kus) deels verboden (de anale vormen die men bij de homoseksualiteit terugvindt). Wanneer de lustbevrediging bij de volwassene echter geheel en uitsluitend in deze „deeldriften” is gefixeerd, dan kan men spreken van perversie. Het feit, dat de prostituée zich in de uitoefening van haar beroep gemakkelijk leent tot allerlei perverse praktijken, wettigt, volgens *Glover*, de veronder-

stelling dat de prostitutie gezien moet worden als de uiting van een geretardeerde seksuele ontwikkeling.

* * *

Hier komt nog iets anders bij. Tijdens de anatomische omzwervingen, waarbij tenslotte de zinnelijke lustbevrediging onder het primaat van de genitale zone komt te staan, is de libido grotendeels op het eigen lichaam gericht. Wij hebben hier te doen met een auto-erotisch stadium in de ontwikkeling. In de genitale fase, omstreeks het vierde tot vijfde jaar, begint hierin verandering te komen. Dan beginnen de objecten in de buitenwereld een centrale plaats in te nemen. De zinnelijkheid richt zich op ouders, verzorgers, oudere broers en zusters. De geslachtsverschillen beginnen in de relatie met de personen in de omgeving enigermate mede te spreken. Activiteit en passiviteit in het ondergaan van zinnelijk getinte lustbevrediging komen tot uiting. Het is de fase waarin het jongetje de moeder zoekt, het meisje de vader, en er kennelijk jaloersheid ten opzichte van de ouders begint op te treden. De eerste geslachtelijke differentiatie vindt plaats binnen het gezin en de ouders spelen daarbij een uiterst belangrijke rol.

In de puberteit wordt de band tussen de seksuele impulsen en het gezin gewoonlijk effectief verbroken. De seksualiteit krijgt de neiging zich te richten naar personen buiten de enge kring van het gezin. Ook met het oog op deze wending in de ontwikkeling heeft *Glover* met betrekking tot de psychologie van de prostituée een belangrijke observatie gedaan. Hoewel de prostituée vaak op jonge leeftijd schijnbaar volledig heeft gebroken met het ouderlijk huis, blijkt bij nader onderzoek de ostentatieve en opstandige onafhankelijkheid uitermate wankel te zijn. Onder de oppervlakte bestaat een sterke fixatie aan de periode van de eerste geslachtelijke differentiatie binnen het gezin. De binding aan het ouderlijk huis is echter negatief van aard. Gevoelens van rancune, rivaliteit en vijandschap overheersen. De verhouding met de moeder is met vijandschap doortrokken en in de vader is zij teleurgesteld. Hoewel de psychoanalytische auteurs bij de verklaring van het verschijnsel van de prostitutie in onderdelen verschillen, wijzen allen op het gebrek aan liefde in de eerste levensjaren van de toekomstige prostituée. Maar ook een negatieve binding is een binding. De onbevredigende relatie met de vader wordt steeds weer herhaald in het contact met de klant. De klant is voor de prostituée een soort substituut vaderfiguur. Het is dan ook geen toeval, dat in de houding van vele prostituées ten opzichte van de prostituant een sterke depreciatie tot uiting komt.

Nog een derde aspect in de ontwikkeling van de seksualiteit moet worden genoemd. Eén van de belangrijkste taken van de puberteit is gelegen in het opnemen van de seksuele strevingen in het geheel van de persoonlijkheid. *Rümke* heeft dat proces op

voortreffelijke wijze beschreven: „Enerzijds beleeft de jonge mens een reeks van gevoelens, die om het geslachtsorgaan zijn gecentreerd — vaag, ongedifferentieerd, soms ook hartstochtelijk. Deze gevoelens gaan dikwijls gepaard met grove seksuele fantasieën, die zich meestal niet hechten aan bepaalde personen uit de omgeving, doch haar werkelijkheidsgehalte ontlenen aan even geziene oudere vrouwen en niet aan meisjes uit de omgeving van de jongeman. De masturbatie begint meestal door dergelijke fantasieën ingeleid. Geheel hiervan gescheiden vinden wij, vaak tegelijkertijd, een zeer fijne, tedere bewondering voor een meisje uit de omgeving. De jongen zal er niet aan denken haar bewust in zijn seksuele gevoelens te betrekken. De lijnen van de zuiver lichamelijke, phallische seksualiteit en die der psychische erotiek lopen aanvankelijk gescheiden. Het behoort tot de allervoornaamste gebeurtenissen in de puberteit dat deze twee lijnen aan het eind van de puberteit samenvallen, waardoor de psychische erotiek aan vitale kracht wint en de aanvankelijk ongedifferentieerde seksualiteit verfijnd en veredeld wordt. De gescheidenheid van deze twee lijnen, deze splitsing van de „heilige” en de „profane” liefde maakt het voor menige jongen uiterst moeilijk de seksualiteit de juiste plaats te geven. Wanneer deze opgave niet tot een goed einde wordt gebracht, dan resulteert hieruit een potentiële prostituut. In dat geval kan de volwassen man zijn psychische erotiek richten op een geliefd persoon, maar hij is niet in staat een seksuele relatie met haar aan te gaan. Seksuele omgang is voor hem slechts mogelijk met vrouwen die hij niet kan liefhebben en die hij in vele gevallen zelfs veracht. Soms is een compromis mogelijk, wanneer de echtgenote bereid en in staat is om iets van de prostitutionele attitude over te nemen. Veelal echter is een dergelijk compromis niet te realiseren, vooral bij mensen van hoge intellectuele en ethische ontwikkeling. Dan blijft voor de man slechts het bezoek aan de prostituée over. Alleen in een dergelijk contact beschikken deze mannen over een normale seksuele potentie; bij hun echtgenoten blijken zij volslagen impotent.

* * *

Het psychische puberteitsbeloop bij de vrouw is, volgens Rümke, in zoverre anders dan bij de man, dat de lichamelijke seksualiteit en genitaal-zinnelijke beleving later doorbreken, waardoor de sterke scheiding tussen psychisch erotische en lichamelijke gevoelens met alle daaraan verbonden spanningen, bij meisjes veel minder voorkomt dan bij jongens. Hij merkt in dit verband op, dat de seksuele behoeften bij meisjes tussen de 15 en 25 jaar geringer zijn dan bij jongens. Deze opvatting wordt door het statistisch onderzoek van Kinsey gesteund. Bij kleine meisjes bleek het voorkomen van erotische reacties en van volledig orgasme ongeveer even frequent te zijn als bij kleine jongens. Lang voor de adolescentie

nam echter het aantal jongens dat seksueel had gereageerd langzaam en gestadig toe om in de latere pre-adolescentiejaren plotseling te stijgen. Bij meisjes verloopt de curve veel geleidelijker. Op haar vijftiende jaar had de helft van de vrouwen in de steekproef (53 procent) in één of andere vorm erotische prikkeling ervaren. Op haar twintigste jaar had 89 procent erotische stimulering gekend, doch enigen van haar hadden de aard van de sensatie pas later als seksueel herkend.

Onder bepaalde omstandigheden echter (zoals voortijdige seksuele ervaringen) kan ook bij het meisje de scheiding tussen psychische en zinnelijke erotiek tot problemen aanleiding geven. *Helene Deutsch* heeft aangetoond dat voor het ontstaan van prostitutiefantasieën, die bij meisjes in de puberteit nogal eens voorkomen, juist ook de spanning tussen de eerste duistere roerselen der seksuele gevoelens (die een tamelijk onbepaald, niet genitaal gelokaliseerd karakter dragen) en de gelijktijdige verscherping van idealistisch-narcistische eisen die aan het Ik worden gesteld, ten grondslag ligt. Zij onderscheidt verschillende typen prostitutiefantasieën. In één hiervan treffen wij een uitermate ascetisch en narcistisch ideaal-Ik aan, terwijl de seksualiteit wordt opgevat als iets buitengewoon laags en zondigs. Het ideaal-Ik verwerpt alle seksuele vrijheid, zelfs de vrijheid om zich aan fantasieën over te geven. De innerlijke waarneming van de geslachtsdrift wordt ervaren als hoerachtig en streng veroordeeld. Iedere seksuele opwelling neemt de vorm aan van de vernederende erkenning een hoer te zijn. Iedere toenadering van een man wordt beschouwd als een vernederende aanval op seksueel terrein en gaat gepaard met heftige zelfbeschuldigingen het zelf te hebben uitgelokt. Wanneer deze houding gefixeerd wordt heeft óf het ideaal-Ik gezegevierd (dit leidt tot een ascetische levenswijze) óf de prostitutiefantasie. Deze laatste kan dan verschillende vormen aannemen. Zij kan verwerkelijkt worden in een eerbaar huwelijk, waarin de seksuele benadering van de man gevoeld wordt als een degradatie. Het kan echter ook zijn dat de fantasie zich realiseert in een dwangmatig ageren met prostitutie, dat gepaard gaat met de hevigste conflicten en schuldgevoelens. Eén van de patiënten van *Helene Deutsch* gaf rechtstreeks uiting aan deze gespletenheid door een streng en onberispelijk leven te leiden dat telkens werd onderbroken door perioden waarin zij als een echte prostituée de straat opging en zich voor een gering bedrag aanbood aan willekeurige voorbijgangers.

Bij een andere fantasie wordt de moeder min of meer bewust in het spel betrokken. De ontdekking van het feit dat de moeder een eigen seksueel leven heeft, maakt haar in de ogen van de dochter tot een verachtelijke en veile vrouw. Bewust wijst het meisje iedere identiteit met haar resoluut af. De degradatie van de moeder kan uitgroeien tot hevige haat en woede. Vooral wanneer de omlaaggehaalde moe-

der de bewegingsvrijheid van het meisje gaat beperken en bezorgdheid aan de dag gaat leggen voor haar zedelijk gedrag, lokt zij handelingen uit, die eerst slechts tegen de moeder gericht zijn, doch onder bepaalde omstandigheden zeer gevaarlijk kunnen worden voor het meisje zelf. Terecht merkt Helene Deutsch op, dat tal van meisjes die op jeugdige leeftijd van huis weglopen, hun loopbaan beginnen na een heftige strijd met haar moeder. Bewust wordt de moeder afgewezen, onbewust identificeert het meisje zich met haar.

Een analoge situatie kan optreden met betrekking tot de relatie met de vader. In de verhouding van een dochter tot haar vader, waarin de erotische component goed gesublimeerd is, treedt een breuk op wanneer zij seksueel volwassen begint te worden. Veelal is de vader voor deze breuk verantwoordelijk. Het meisje voelt zich gedevalueerd omdat zij, naar haar mening, door de vader is afgewezen en zij zet deze devaluatie voort door zichzelf te verlagen tot een seksueel object voor iedereen.

d) *De tussenmenselijke verhoudingen in de prostitutie wereld.* Hoewel de psychoanalytische belangstelling zich in eerste instantie richt op de prostituee als individuele persoonlijkheid en op haar intrapsychische problemen, werd de betekenis van het milieu als een geheel van intermenselijke betrekkingen toch wel onderkend. Het zijn deze tussenmenselijke verhoudingen die in het moderne psychiatrische denken in het centrum van de beschouwingen staan. De mens is van aanleg oorspronkelijk op de ander, de medemens en de wereld ingesteld. Het gaat niet om de prostituee als geïsoleerde persoonlijkheid, maar om de prostituee als een mens die leeft in verhoudingen. Een bijzonder belangrijke intermenselijke relatie is die van de prostituee met haar cliënt, de „customer”. Schwarz maakt hierover een aantal belangrijke opmerkingen. In de eerste plaats is volgens hem deze relatie gekarakteriseerd door anonimiteit. De vrouwen hebben geen naam, in elk geval is de naam van geen belang. Belangrijk zijn slechts de huis- of telefoonnummers. Ook de bezoeker doet afstand van zijn identiteit. De prostituee wordt niet tegemoet getreden als individu, als persoon, maar zij fungeert slechts als vertegenwoordigster van haar geslacht. Veelzeggend in dit verband is het feit dat de vrouw zich kleedt „voor de jacht”: zij draagt een bepaalde beroepskleding en zij legt zichzelf een masker op, waarbij vooral de lippen sterk geaccentueerd zijn. Het gaat hierbij om de natuurlijke seksuele sleutelprykkels, die kunstmatig worden versterkt. De mens verdwijnt geheel achter het „Geschlechtswesen”.

Een ander aspect van deze verhouding is het verband met de tijd. De ontmoeting is beperkt tot het moment. Er bestaat geen perspectief in de toekomst. De prostituee is steeds bereid en de duur van het oponthoud bij haar wordt slechts bepaald door een fysiologisch proces. Daar komt nog bij, dat het bezoek van een prostituant aan een prosti-

tuée voor hem een dubieuze betekenis heeft. Het is een gebeurtenis die als het ware buiten zijn „officiële” leven staat. In elk geval schept het niet de verplichtingen van een langer durende binding. Deze drie kenmerken: anonimiteit, tijdsloosheid en armoede aan betekenis vormen volgens Schwarz de criteria van het prostituee-bezoek. Van drie kanten uit wordt gedemonstreerd dat hier iets gebeurt, waarbij het specifiek menselijke wordt verloochend. De mens is namelijk altijd een individueel wezen dat zijn leven ontvouwt op het perspectief van een toekomstige mogelijkheid en dat aan alles in zijn leven betekenis toekent. Door de ontkenning van deze wezenlijke bepalingen van zijn menselijke existentie verliest de mens zijn waarden en verlaagt zichzelf tot een ding, een voorwerp dat voor een bepaalde prijs te koop is.

* * *

Nu speelt het economische motief bij een verbintenis tussen man en vrouw niet alleen een rol in de prostitutie verhouding, ook in het standshuwelijk vormt het vaak de enige overweging. Het is dan ook begrijpelijk dat men aan het geslachtsverkeer in een dergelijk zakenhuwelijk het karakter van prostitutie heeft toegekend. Met reden kan gezegd worden dat er zo geen recht wordt gedaan aan de sociale conditionering van een dergelijke verbintenis, waarbij er zich toch meer afspeelt tussen de echtgenoten dan tussen de prostituee en haar klant. Dit neemt niet weg dat in het huwelijk zelf, ondanks de persoonlijke of pseudopersonlijke band toch anonieme seksualiteit aanwezig kan zijn, waarbij het geslachtsverkeer alleen tegen beloning of geschenken wordt toegestaan. Hoewel er slechts een oppervlakkige gelijkenis bestaat met de prostitutie, hebben deze verhoudingen toch iets van het prostitutie wereld. De grenzen zijn minder scherp dan men in eerste instantie misschien zou kunnen (en willen) denken.

Men behoeft overigens de prostitutie wereld niet te verlaten om tot de ontdekking te komen, dat de ontkenning van het menselijke in de ontmoeting slechts zelden volledig gelukt. Het past geheel binnen het raam van een zakelijke overeenkomst dat beide partners het contract in eigen voordeel trachten uit te buiten. De prostituant probeert meer te krijgen dan is afgesproken en de prostituee poogt hem met minder af te schepen. Een dramatisch accent komt op deze gebeurtenis te liggen, wanneer één van beiden iets persoonlijks van de ontmoeting verwacht. Op bijzonder knappe en geestige wijze is dit misverstand beschreven door Robert Gover in zijn roman „One hundred dollar misunderstanding”. Het gaat in dit boek om een student die een weekend bij een prostituee doorbrengt. Hij heeft de indruk, dat zij hem uit het bordeel mee naar huis heeft genomen omdat hij als persoon indruk op haar heeft gemaakt. De vrouw daarentegen heeft gezien dat de student honderd dollar bij zich heeft en daar-

om vormt hij voor haar een goede belegging voor het weekend en misschien wel voor langer. Hiermede is het misverstand geschapen, een misverstand waarvan vooral de student het slachtoffer wordt. Maar dat behoeft niet altijd zo te zijn.

* * *

Vaak is ook de prostituée de dupe van haar beroep. Bijzonder scherp is dit beschreven door Henry Miller in zijn boek „Tropic of Cancer”. In de personen van Claude en Germaine geeft hij daarin een typering van de „slechte” en de „goede” hoer: „Claude had a soul and a conscience; she had refinement too, which is bad — in a whore. Claude always imparted a feeling of sadness; she left the impression, unwittingly, of course, that you were just one more added to the stream which fate had ordained to destroy her. Unwittingly, I say, because Claude was the last person in the world who would consciously create such an image in one's mind. She was too delicate, too sensitive for that. At bottom, Claude was just a good French girl of average breed and intelligence whom life had tricked somehow; something in her there was which was not tough enough to withstand the shock of daily experience ..... Germaine was a whore all the way through, even down to her good heart, her whore's heart which is not really a good heart but a lazy one, an indifferent, flaccid heart, that can be touched for a moment, a heart without reference to any fixed point within, a big flaccid whore's heart that can detach itself for a moment from its true center ..... Whereas Claude, well, with Claude there was always a certain delicacy, even when she got under the sheets with you. And her delicacy offended me. Who wants a delicate whore! ..... And while it's all very nice to know that a woman has a mind, literature coming from the cold corpse of a whore is the last thing to be served in bed. Germaine had the right idea: she was ignorant, she put her heart and soul into her work. She was a whore all the way through- and that was her virtue!”

Het samentreffen van de prostituée en haar cliënt is niet gebaseerd op verstandhouding, maar berust op een misverstand. De man wordt door deze ontmoeting niet verlost uit zijn eenzaamheid, integendeel hij wordt zich zijn tekort scherper en pijnlijker bewust. Dit is de wraak van deze vrouwen op „de” man. Herhaaldelijk echter keert de wraak zich tegen haarzelf. Hoewel zij zich op allerlei manieren er tegen tracht te wapenen, is ook de vrouw vaak de dupe van de situatie. Kenmerkend in dit verband is de kwestie van de frigiditeit. In alle publikaties over dit onderwerp wordt vermeld, dat de prostituée in de omgang met de prostituante frigide is. Deze frigiditeit is echter niet een gegeven zonder meer, maar wordt in de prostitutie wereld met een strenge erencode omgeven. Voor de vrouwen onder elkander is het een erezaak iedere suggestie van seksuele lust

tijdens de uitoefening van het beroep te ontkennen. Of dit in werkelijkheid ook het geval is, is moeilijk te beoordelen. Het zal ook wel afhangen van het feit of het een eenmalig contact met een willekeurige bezoeker betreft, of dat er sprake is van meerdere bezoeken door dezelfde cliënt. Marie-Thérèse, een prostituée die haar levensgeschiedenis in het tijdschrift „Temps Moderns” publiceerde, merkt hierover op, dat zij gewoonlijk haar beroep uitoefende zonder er emotioneel bij betrokken te zijn. Zij kan zich echter ook een aantal ontmoetingen herinneren waarbij dit niet het geval was.

Een heel belangrijk aspect van de overgang van een vrouw naar de wereld van de prostitutie is, dat een einde wordt gemaakt aan wat in een Engelse studie „the state of not belonging” wordt genoemd. Alle onderzoekers zijn het erover eens dat het grootste contingent van de prostituées wordt gerecrueteerd uit meisjes die van de provincie naar de grote stad verhuizen. Is het meisje wel in een grote stad opgegroeid, dan zal zij toch zelden in haar eigen geboorteplaats haar beroep uitoefenen. Bij een klein onderzoek, door de „Commissie maatschappelijk werk en prostitutie” onder 52 Amsterdamse prostituées uitgevoerd, is gebleken dat slechts drie van de vrouwen uit Amsterdam afkomstig waren. Daarentegen kwam een totaal van veertien uit Den Haag of Rotterdam. Er is dus vrijwel altijd sprake van een zekere mate van sociale ontworteling. In tegenstelling tot de meesten van ons, die gebonden zijn in een netwerk van verantwoordelijkheden met betrekking tot het werk, het gezin, het wijdere verband van de familie, zijn deze meisjes daaruit losgemaakt. Vaak ook hebben zij deze bindingen nooit gekend. In elk geval verkeren zij in een situatie van sociaal isolement, die maar al te gemakkelijk aanleiding geeft tot het aansluiting zoeken bij asociale groeperingen. Via café's en bars belanden deze meisjes tenslotte in de prostitutie. Heeft deze overgang zich eenmaal voltrokken, dan geeft deze een zekere stabilisatie van de persoonlijkheid. De vrouwen zetten zich openlijk af tegen de normen en verhoudingen van de „normale” maatschappij: hun sociale rancune wordt geïnstitutionaliseerd. Zij hebben een beroep gekozen waarmede zij in een behoefte voorzien. Er zijn mannen die haar nodig hebben, zij hebben vaste werktijden en collega's en wat het meest belangrijk is, zij zijn opgenomen in een gemeenschap van gelijkgezinden. Al is die gezindheid vanuit het gezichtspunt van de normale maatschappelijke verhoudingen dan ook van negatieve aard, dit neemt niet weg, dat ook een asociale gemeenschap zijn eigen wetten en regels kent waaraan straf de hand wordt gehouden. Een asociale gemeenschap is zeker geen normloze samenleving. Integendeel, de leefregels worden extra strak gehandhaafd, daar niet gerekend kan worden op persoonlijke integriteit. Iedere overtreding van de taboes wordt streng gestraft. Dit is een van de redenen dat het voor een prostituée bijzonder moeilijk is om zich uit „het leven” los te maken. Aan de andere kant bie-

den deze normen ook een zekere mate van bescherming en veiligheid.

* * *

Een dominerende figuur in de prostitutie wereld is de souteneur. Over het algemeen wordt deze man afgeschilderd als een brute krachtfiguur, die onder bedreiging van lichamelijk geweld één of meer vrouwen voor zich laat werken en ook anderszins als misdadiger optreedt. Blijkbaar is ook de wetgever van dit beeld uitgegaan toen het artikel tegen de souteneur in onze strafwet werd opgenomen. Daarbij zat de bedoeling voor om de prostituée tegen uitbuiting te beschermen. De vrouw wordt dus als het slachtoffer van de relatie aangemerkt. De toepassing van dit artikel heeft echter geleerd, dat de souteneurs die door de justitie worden veroordeeld meestal zwak-socialen zijn die door hun onhandigheid tegen de lamp lopen. De meer op grote schaal werkende en op harde wijze optredende souteneur komt niet zo licht met de justitie in aanraking. Niet altijd is de souteneur de man die in het groot vrouwen exploiteert en lang niet altijd is de vrouw het slachtoffer van de verhouding. Vaak wordt de man door de vrouw tot souteneur gemaakt.

Sacotte onderscheidt de souteneurs in drie groepen: les occasionels, les habituels et les professionnels. De gelegenheidssouteneurs omvat de groep mannen die door hun levensgeschiedenis niet voor dit beroep bestemd zijn, maar door betrekkelijk toevallige omstandigheden in deze positie zijn geraakt. Zij hebben overigens de hoop niet opgegeven om nog eens tot een normaal leven te komen. In dit verband moet de prostituant genoemd worden die aan de prostituée blijft hangen. Meestal betreft het hier mannen in de leeftijd van 19 tot 25 jaar, die een verbintenis aangaan met een enkele jaren oudere vrouw. Aanvankelijk gebeurt dit vaak tegen zijn wil en wordt hij door de vrouw min of meer gedwongen tot deze levenswijze. Soms neemt deze dwang krachtdadige vormen aan, zoals in het geval door *Sacotte* beschreven, waarbij de prostituée haar souteneur in een kamer opsluit wanneer zij hem alleen moet laten. Een subtieler wijze van dwang is, de wekker niet af te laten lopen, waardoor de man te laat of in het geheel niet op zijn werk verschijnt. Hij wordt ontslagen en belandt min of meer tegen zijn wil in de prostitutie wereld. Een andere figuur is de jongen van goeden huize, door en door verwend, die, wanneer de ouders weigeren nog langer aan zijn materiële behoeften tegemoet te komen, zich door een maitresse laat onderhouden. Ook de „noodsoutenage” hoort in deze groep thuis. Hierbij gaat het om een echtpaar dat door ziekte, werkloosheid of andere omstandigheden in een financiële noodsituatie is geraakt. Om de moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden gaat de vrouw „het leven” in en de man treedt op als haar beschermer. Tenslotte moet nog worden genoemd de recidivist die,

wanneer hij uit de gevangenis komt, geen werk en geen onderdak heeft en dan zijn toevlucht zoekt bij een prostituée.

In al deze gevallen gaat het meestal om een voorbijgaande situatie. Wanneer de conditie, die tot het deraillement heeft geleid, is opgeheven, treedt in vele gevallen een betere maatschappelijke aanpassing in. Vooral het contact met de justitie wordt door een aantal onderzoekers vruchtbaar geacht om de sleur van het samenzijn met een prostituée te doorbreken en een resocialiseringspoging te ondernemen. Lang niet altijd wordt deze poging echter met succes bekroond en bij een bepaalde categorie kan men dan ook spreken van de habitué in het vak. Deze groep wordt gevormd door de recidivisten, dat wil zeggen diegenen die meermalen wegens souteneurschap zijn veroordeeld en door die gelegenheidssouteneurs die hun praktijken lange tijd konden uitoefenen zonder tegen de lamp te lopen. Het is hier veel meer de levensgeschiedenis en de psychologische gesteldheid van de man zelf die hem in de wereld van de prostitutie doen verankeren dan de uitwendige levensomstandigheden. De verhouding met de vrouw wijzigt zich vaak geleidelijk aan. De man gaat meer eisen stellen, verwisselt de ene vriendin voor de andere en kan op deze wijze uitgroeien tot de beroepssouteneur: de man die in het groot vrouwen exploiteert en ook anderszins crimineel optreedt. Het verschil tussen de „professionele” souteneur en de beide andere vormen ligt in de grotere emotionele distantie welke bestaat tussen hem en de vrouw die voor hem werkt. Bij de „occasionels” en de „habituels” is er toch altijd sprake van een zekere persoonlijke verstandhouding: man en vrouw zijn emotioneel aan elkander gebonden. Beide partners wonen samen en imiteren min of meer het huwelijk. Bij de „professionals” is van dit alles geen sprake. Er is geen persoonlijke interesse en de ontmoetingen dragen een zuiver zakelijk karakter.

* * *

Wanneer men de levensgeschiedenis van de souteneur nagaat, dan blijkt deze in hoge mate identiek te zijn met die van de prostituée. Ook bij hem vindt men vrijwel altijd een verwaarlozende en onzekere gezinsachtergrond, waardoor het identificatieproces niet ongestoord is verlopen. Een duidelijk beeld kan men zich hiervan vormen in het geval van de zoon van een prostituée, die bij het opgroeien een reeks van vaderfiguren aan zich voorbij heeft zien trekken. Het is zonder meer duidelijk dat het ontbreken van een vast en bestendig mannelijk voorbeeld niet bevorderlijk is geweest voor de bevestiging van de eigen identiteit. Zijn relaties waren voorbijgaand en vluchtig en zodoende valt het hem op zijn beurt moeilijk zich te binden in een langer durende verhouding. Dit is slechts één voorbeeld uit een veelheid van mogelijkheden. Het gaat echter altijd om zodanige gezinsverhoudingen, dat de mannelijke

identiteit van de opgroeiende jongen niet of slechts gebrekkig tot ontwikkeling kan komen.

Heel duidelijk komt deze onzekerheid over de mannelijke rol tot uiting op het gebied van de seksualiteit. De mening dat de souteneur over een grote seksuele potentie zou beschikken is niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Volgens inlichtingen die *Greenwald* van call-girls kreeg, bleek de souteneur vaak impotent te zijn. Zijn gedrag alterneert tussen dat van een afhankelijk kind en dat van de sterke, potente man. Daarnaast komen homoseksuele tendenties veelvuldig voor. De keuze van een prostituée als partner kan ten dele gezien worden als een afweermecanisme tegen deze neigingen. Door het feit dat hij een relatie heeft met een vrouw die zoveel andere mannen heeft, bewijst hij als het ware in de competitie met de klanten van zijn vrouw, zijn eigen mannelijke identiteit. Deze afweer gelukt echter niet altijd en dan komt de homofilie in meer of minder verholde vorm tot uiting. Een veel voorkomende vorm is die van het troilisme. In deze „ménage à trois” participeren drie personen in de seksuele relatie. De alliantie kan bestaan uit twee vrouwen en een man of uit twee mannen en een vrouw, maar altijd wordt de basis gevormd door een meer of minder manifeste homoseksuele belangstelling.

Het samengaan van de prostituée en haar souteneur is het resultaat van een identiek psychisch en sociaal proces; beiden vinden in het samenzijn met de ander de voor hem of haar grootst mogelijke bevrediging. In verschillende opzichten vullen zij elkander aan. De betrekkelijke seksuele onverschilligheid van de souteneur, waardoor in de seksuele omgang de technische kant wordt geaccentueerd, komt tegemoet aan het onvermogen van de vrouw om ook met hem een werkelijk intieme persoonlijke relatie aan te gaan. Zijn afhankelijkheid speelt in op haar neiging om „de” man te overheersen. Zij wil de dominerende figuur zijn en hij moet zijn hand ophouden om geld van haar te ontvangen. Bij de resocialisering blijkt het feit dat de man zelf gaat verdienen, voor de vrouw een van de punten te zijn, die zij het moeilijkst kan accepteren. Kenmerkend in dit verband is ook de omkering van de geldende seksuele moraal. De prostituée heeft zoveel klanten als zij zelf wil, maar zij overschrijdt de grens wanneer zij een relatie heeft met de souteneur van een collega. De souteneur daarentegen wordt verondersteld geen enkele verhouding aan te gaan met een andere vrouw. Bij overtreding van deze regel zijn heftige jaloeziesreacties het gevolg. De agressie is echter niet gericht tegen de man, maar tegen de vrouw die hem heeft verleid.

In dit elkander aanvullen ontbreekt echter de bestendigheid. Fundamenteel in de verhouding is het afwezig zijn van de rolvastheid. Zoals reeds werd opgemerkt alterneert het gedrag van de man tussen dat van afhankelijk kind en dat van de brute, potente man. De vrouw wil niet steeds domineren, maar wenst ook overheerst te worden. Onbereken-

bare attitudewisselingen treden op, die gepaard gaan met hevige emotionele uitbarstingen waarbij lichamelijk geweld kan worden gebruikt. De verhouding demonstreert daarmee haar sado-masochistisch karakter als uiting van diep zetelende angst- en schuldgevoelens.

* * *

Een relatie, die ook preventief van groot belang is en tot nu toe vrijwel niet onderzocht werd, is die tussen de prostituée en haar kind. In de oudere publikaties worden de kinderen vrijwel niet genoemd. Over het algemeen nam men vroeger aan dat prostituées geen kinderen kregen, omdat door ziekte van de adnexen vaak steriliteit optrad. In de nieuwere literatuur wordt vermeld dat, in tegenstelling tot oudere theorieën de prostituée ook in de periode dat zij haar beroep uitoefent kinderen ter wereld brengt. Studies die expliciet deze kinderen tot onderwerp hebben zijn evenwel nog uitermate zeldzaam. Van bijzonder belang is de recente publikatie van *Liselotte Pongratz* die 140 kinderen, afkomstig van een even groot aantal Hamburgse prostituées, in hun ontwikkeling gedurende de eerste acht levensjaren longitudinaal onderzocht. Zij komt tot een aantal gewichtige conclusies. Het bleek, dat de socio-culturele ontwikkeling van de kinderen in deze periode primair werd beïnvloed door de milieuomstandigheden. Er waren geen tekenen die er op wezen dat een eventueel negatief verloop van de ontwikkeling door hereditaire momenten werd bepaald. Integendeel, het onderzoek wees positief in de richting dat de prostitutie als een in sociaal opzicht nadelige factor aangemerkt moet worden. De uitspraak van Balls: „It is a sad fact that deprevation begets deprevation, so that the badly deprived child of one generation may well become the depriving parent of the next”, werd ook door dit onderzoek bevestigd. Een vergelijking van de ontwikkeling der kinderen, die gedurende de eerste jaren van hun leven in een tehuis waren opgenomen, enerzijds, met kinderen die in dezelfde periode bij de eigen moeder of bij een pleegmoeder verbleven, anderzijds, viel uit ten gunste van de laatste groep. Het gezin van de eigen moeder bleef echter bij de socialisering van de oudere kinderen ernstig in gebreke. Ook wanneer in de eerste jaren de ontwikkeling nog gunstig verliep, traden toch later ernstige aanpassingsproblemen en opvoedingsmoeilijkheden op. De kinderen die in pleeggezinnen waren geplaatst gaven een veel gunstiger beeld te zien.

* * *

De prostitutie, als een hoofdstuk uit het geslachtsleven van de mens, deelt, met bepaalde onderwerpen uit het politieke en godsdienstige leven, de eigenschap dat zij niet gemakkelijk toegankelijk is voor wetenschappelijk onderzoek.

Onze inzichten met betrekking tot de verhoudingen in de prostitutie wereld zijn dan ook nog vrij beperkt. Het is tot nu toe niet gelukt een representatieve groep van prostituees te onderzoeken. Ook is het een bezwaar dat de verhoudingen voornamelijk benaderd worden vanuit de vrouw. Dit is overigens wel begrijpelijk, omdat zij het meest zichtbare deel vormt van de betrekkelijk onzichtbare prostitutie wereld. De souteneur is veel moeilijker te bereiken, terwijl de prostituut als groep vrijwel ongrijpbaar is. Dit neemt niet weg, dat de aandacht voor de tussenmenselijke verhoudingen materiaal heeft opgeleverd, dat de biologische en psychologische visies aanvult en tevens corrigeert.

Dit laatste komt heel duidelijk tot uiting met betrekking tot het verband dat er zou bestaan tussen zwakzinnigheid en prostitutie. *Kauffmann* heeft reeds in 1912 zijn twijfel erover uitgesproken of zwakzinnigheid bij prostituees wel zo frequent voorkwam als vaak werd aangenomen. Hij was van mening dat deze diagnose vaak ten onrechte werd gesteld, omdat men te weinig rekening hield met de ongezonde leefwijze van de prostituee. Hierbij had hij vooral het drankmisbruik en de ongeregelde dagindeling op het oog. De prostituee krijgt daardoor een beroeps karakter dat vele trekken vertoont, die men ook bij de zwakzinnige kan waarnemen. Tegenwoordig is onze aandacht niet meer uitsluitend gericht op de uitwendige levenssituatie, maar hebben wij oog gekregen voor de intermenselijke relaties. Hierbij moet opgemerkt worden, dat vooral de affectieve aspecten van de relatie op de voorgrond staan: het op-elkander-betrokken-zijn is een emotioneel gebeuren. Het gaat om de ontwikkeling van normale gevoelsbanden met de omgeving. Zoals wij gezien hebben, is de prostituee in haar gevoelsmatige betrekkingen met de omgeving gestoord. Prostitutie is in de eerste plaats een relatiestoornis met een tekort aan affectieve mogelijkheden. Dat op grond hiervan de in aanleg normale verstandelijke vermogens zich niet optimaal kunnen ontwikkelen, is een secundair verschijnsel. In verschillende recente publikaties wordt dan ook betoogd dat werkelijk oligofrenen onder prostituees nauwelijks meer voorkomen dan onder de normale bevolking.

Samenvatting. Een overzicht wordt gegeven van de psychiatrische theorieën over het verschijnsel van de prostitutie. De verschillende visies zijn achtereenvolgens biologisch (a en b), psychologisch (c), en sociologisch (d) georiënteerd. In feite gaat het om drie aspecten van dezelfde zaak. Dezelfde problemen keren op een andere wijze steeds weer terug. De mens is tegelijkertijd organisme, individueel „ik” en lid van een gemeenschap, en als zodanig in deze drie organisatie-processen begrepen. Van welk aspect uit men het onderzoek ook begint, de betekenis, de zin van elk afzonderlijk verschijnsel wordt mede bepaald door de andere processen.

In de huidige psychiatrische benadering wordt de prostitutie in de eerste plaats gezien als een stoornis in het vermogen bevredigende intermenselijke relaties op te bouwen. De affectieve kanten van deze relatie staan daarbij in het centrum van de belangstelling. De andere opvattingen worden hierdoor niet opgeheven, maar in een wijder verband geplaatst.

Summary. Prostitution. Psychiatric theories on the phenomenon of prostitution are reviewed. The Various views presented in succession are biological (a and b), psychological (c) and sociological (d). In fact they represent three aspects of the same subject. The same problems always return, although in a different manner. At any given time, man is organism, individual ego and a member of a society, and as such involved in these three organizational processes. Whatever aspect is used as a starting-point of investigation, the significance and meaning of each separate phenomenon is in part determined by the other processes.

The current psychiatric approach primarily regards prostitution as a disturbance in the ability to establish satisfactory interhuman relations. The affective aspects of this relation are of central importance in this respect. Other views are not abolished in this approach, but merely set in a wider context.

- Deutsch, H. (1945) The psychology of woman. Grune & Stratton, New York.
- Glover, E. (1960) The roots of crime. Imago, London.
- Greenwald, H. (1958) The call-girl. Ballantine Books, New York.
- Kauffmann, M. (1912) Die Psychologie des Verbrechens. Julius Springer, Berlin.
- Kinsey, A. C. e.a. (1953) Sexual behaviour in the human female. W. B. Saunders, Philadelphia.
- Mergen, A. (1963) Die Prostitution — in: Sexualität und Verbrechen. Fischer Bücherei, Wien.
- Pongratz, L. (1964) Prostituiertenkinder. Gustav Fischer, Stuttgart.
- Prostitutie en Maatschappelijk Werk (1964) Rapport van de Commissie „Maatschappelijk werk en prostitutie”, uitgebracht in opdracht van het Nationaal Comité van Instellingen voor Zedelijke Volksgezondheid.
- Rümke, H. C. (1959) Psychiatrie deel I. Scheltema & Holkema, Amsterdam.
- Sacotte, M. (1959) La prostitution. Bachet Chastel, Paris.
- Schwarz, O. (1934) Sexualität und Persönlichkeit. Weidmann & Co, Wien.
- Sichel, M. (1913) Ztschr. Ges. Neur. und Psych. 14, 445.